

Sygn. akt II UK 132/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 marca 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Halina Kiryło

w sprawie z wniosku D. D. Sp. z o.o. z siedzibą w W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w W.

z udziałem zainteresowanych : M. M., E. P., J. N., A. R., P. T., E. W., R. G., S. G.,

D. P., E. A., J. Ś., R. C.

o składki,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 18 marca 2010 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 13 listopada 2008 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 13 listopada 2008 r., na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W., zmienił wyrok Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w W. z dnia 25 marca 2008 r. i oddalił odwołanie „D. D.” Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w W. od decyzji organu rentowego z dnia 6 lipca 2006 r., na mocy której wymierzono Spółce (płatnikowi składek) składki na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie__zdrowotne, na Fundusz Pracy oraz Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych z tytułu kosztów indywidualnych umów ubezpieczenia na życie na rzecz pracowników zawartych przez pracodawcę.

W pisemnych motywach rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny zakwestionował stanowisko Sądu pierwszej instancji, zgodnie z którym § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 161, poz. 1106 ze zm.) dotyczy także indywidualnych umów ubezpieczenia na życie zawieranych przez pracodawcę na rzecz pracowników. W ocenie Sądu drugiej instancji Sąd Okręgowy dokonał wadliwej interpretacji powyższego przepisu, gdyż dotyczy on wyłącznie umów grupowego ubezpieczenia na życie, co wynika z jego wykładni funkcjonalnej. Zdaniem Sądu „abstrakcyjna możliwość przystąpienia do ubezpieczenia większej ilości osób (pracowników), o jakiej mowa w cytowanym przepisie, wynikać może jedynie z zasad określonych w ogólnych warunkach ubezpieczenia grupowego, nie zaś w indywidualnych warunkach dotyczących jednego ubezpieczonego”. Powołał się również na wykładnię systemową, wywodząc, że wyłączenie wynikające z powyższego przepisu miało zastosowanie do przychodów uzyskanych do dnia 31 grudnia 2004 r., a to ograniczenie czasowe wynikało z wejścia w życie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (Dz.U. Nr 116, poz. 1207 ze zm.). Na podstawie art. 24 tej ustawy do przychodu stanowiącego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne nie wlicza się składki podstawowej wpłacanej w ramach pracowniczego programu emerytalnego. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, dotychczasowe grupowe umowy na życie finansowane przez pracodawcę zastąpione zostały przez pracownicze programy emerytalne. Wprawdzie omawiany przepis nie operuje pojęciem „umowy

grupowego ubezpieczenia na życie”, lecz takim pojęciem na tle tego przepisu posługuje się orzecznictwo Sądu Najwyższego (uchwała z dnia 11 lutego 1999 r., III ZP 39/98, OSNP 2000 nr 7, poz. 284). Sąd Apelacyjny podkreślił także, że sporne umowy ubezpieczenia zawarte zostały w lipcu 2001 r., natomiast przepis § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia z 18 grudnia 1998 r. stanowi, że zwolnienia w nim przewidziane dotyczą umów zawartych lub odnowionych przed dniem wejścia w życie ustawy o pracowniczych programach emerytalnych, a ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych (tekst jednolity: Dz.U. z 2001 r. Nr 60, poz. 623 ze zm.) weszła w życie od 1 stycznia 1999 r. (powinno być od 1 kwietnia 1999 r.). Zgodnie z jej przepisem 45b ust. 1 pracodawcy prowadzący dla pracowników grupowe ubezpieczenia na życie związane z funduszem inwestycyjnym lub inną formę grupowego gromadzenia środków na cele emerytalne, korzystający na mocy odrębnych przepisów z prawa do odliczania poniesionych wydatków od podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia społeczne, mogą dostosować istniejące umowy do warunków ustawy i utworzyć pracowniczy program emerytalny. Z tego przepisu, zdaniem Sądu, wynika, że zwolnienie z „oskładkowania” dotyczyło wyłącznie grupowego pracowniczego ubezpieczenia na życie. Podkreślił też, że niektóre zawarte umowy ubezpieczenia nie spełniały warunków wynikających z przepisu § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku odwołująca się Spółka stwierdziła, że zaskarża powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i wniosła „o jego uchylenie w całości”. W pierwszej podstawie kasacyjnej skarżąca zarzuciła naruszenie § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe – przez przyjęcie, że sporne składki nie podlegały wyłączeniu z podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne na podstawie tego przepisu.

W uzasadnieniu skargi skarżąca zakwestionowała przedstawioną wyżej ocenę prawną Sądu drugiej instancji. Jej zdaniem, Sąd ten dokonał „rażącej nadinterpretacji prawa”, uzależniając zwolnienie od objęcia podstawą wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne kosztów ubezpieczenia na życie od

pozaustawowych przesłanek, bowiem wykładnia wskazanego w podstawie kasacyjnej przepisu prowadzi do wniosku, że „obejmuje on swoim zakresem także indywidualne umowy ubezpieczenia na życie więcej niż połowy pracowników pracodawcy”. Wynika to z użycia w przepisie słowa „umów”, co jednoznacznie wskazuje, że może to być kilka umów indywidualnego ubezpieczenia lub umowa grupowego ubezpieczenia. Skarżąca podkreśliła, że zawarła umowy ubezpieczenia początkowo (w lipcu i sierpniu 2001 r.) dla 9 spośród swoich 15 pracowników, a więc objęły one ponad połowę zatrudnionych pracowników. Również ustawowe sformułowanie: „jeżeli warunki umowy ubezpieczenia na życie są tak określone, że co najmniej połowa pracowników danego pracodawcy ma możliwość zostać objętą tym ubezpieczeniem” nie brzmi kategorycznie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma usprawiedliwionych podstaw przede wszystkim z uwagi na datę zawarcia z pracownikami umów ubezpieczenia na życie ustaloną w zaskarżonym wyroku – lipiec 2001 r. Nie budzi wątpliwości, że w niniejszej sprawie nie ma zastosowania § 2 ust. 1 pkt 31 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe, który dotyczy kosztów opłacenia przez pracodawcę składek z tytułu zawartych lub odnowionych przed dniem 9 lipca 1998 r. umów ubezpieczenia na życie na rzecz pracowników. Skarżący upatruje podstawy do wyłączenia z podstawy wymiaru składek kosztów opłacenia składek z tytułu umów ubezpieczenia zawartych w lipcu 2001 r. w § 2 ust. 1 pkt 32 tego rozporządzenia. Z jego pierwotnego brzmienia wynikało, że podstawy wymiaru składek nie stanowią przychody pracownika z tytułu kosztów opłacenia przez pracodawcę składek z tytułu zawartych lub odnowionych umów ubezpieczenia na życie na rzecz pracowników, dotyczących grup ryzyk 1 oraz 3-5 działu I wymienionego w załączniku do ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej (jednolity tekst: Dz.U. z 1996 r. Nr 11, poz. 62 ze zm.), jeżeli umowy ubezpieczenia zostały zawarte lub odnowione przed dniem wejścia w życie ustawy o pracowniczych programach emerytalnych, a uprawnionym do otrzymania

świadczenia nie jest pracodawca, jak również umowa ubezpieczenia w okresie przed osiągnięciem przez pracownika 60 lat albo wcześniejszym uzyskaniem przez niego uprawnień emerytalnych lub uprawnień do świadczeń rentowych z ubezpieczenia społecznego z tytułu niezdolności do pracy wyklucza: (a) wypłatę kwoty stanowiącej wartość odstąpienia od umowy, (b) możliwość zaciągania zobowiązań pod zastaw praw wynikających z umowy, (c) wypłatę z tytułu dożycia wieku oznaczonego w umowie, jeżeli warunki umowy ubezpieczenia na życie są tak określone, że co najmniej połowa pracowników danego pracodawcy ma możliwość zostać objętą tym ubezpieczeniem, jednak do wysokości nieprzekraczającej miesięcznie na osobę 7% bieżącej, przeciętnej miesięcznej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne, przypadającej na pracownika u danego pracodawcy.

Z przepisu tego jednoznacznie wynikało, że wyłącznie z podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne dotyczyło wyłącznie umów zawartych lub odnawialnych przed dniem wejścia w życie pierwotnie obowiązującej ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych funduszach emerytalnych, tj. przed dniem 1 kwietnia 1999 r. W grupowych umowach ubezpieczenia istnieje możliwość zmiany kręgu ubezpieczonych, a przede wszystkim możliwość przystąpienia do zwartej już umowy kolejnych ubezpieczonych na podstawie tzw. deklaracji przystąpienia. Tak skonstruowany przepis stanowił, że jeśli grupowe umowy ubezpieczenia zawarte były lub zostały odnowione przed dniem 1 kwietnia 1999 r., to wyłączeniu z podstawy wymiaru składek podlegały także koszty składek opłaconych za pracowników, którzy przystąpili - do już zawartej umowy ubezpieczenia - po dniu 1 kwietnia 1997 r. Jediną istotną z prawnego punktu widzenia cezurą była data zawarcia umowy ubezpieczenia pomiędzy ubezpieczającym a ubezpieczycielem.

Z dniem 31 maja 1999 r. (a więc tuż po wejściu w życie ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych funduszach emerytalnych) do § 2 rozporządzenia dodany został ust. 2 (na podstawie § 1 pkt 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 21 maja 1999 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe, Dz.U. Nr 49, poz. 488), w myśl którego wyłączeń z podstawy wymiaru składek, o których mowa w ust. 1 pkt 31 i 32, nie stosuje się do

przychodów pracowników, którzy są uczestnikami programu emerytalnego prowadzonego na podstawie ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych. Zmiana ta oznaczała, że koszty opłacania składek za pracowników, którzy przystąpili do programu emerytalnego nie mogły być wyłączone z podstawy wymiaru składek. Było to zrozumiałe w świetle przepisów ustawy o pracowniczych programach emerytalnych, która, początkowo w art. 24 stanowiła, że wartość składki podstawowej potrącaniej do wysokości określonej ustawą nie jest wliczana do wynagrodzenia stanowiącego podstawę ustalenia obowiązkowej składki na ubezpieczenie społeczne pracodawcy i pracownika, a później – od 15 kwietnia 2000 r. w art. 22 ust. 6, że składka podstawowa (którą finansuje pracodawca) nie jest wliczana do wynagrodzenia stanowiącego podstawę ustalenia obowiązkowych składek na ubezpieczenia społeczne. Pracodawca mógł zatem tylko raz skorzystać z instytucji wyłączenia z podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne kosztów poniesionych na opłacenie składki za konkretnego pracownika. Zmiana treści przepisu ust. 2 § 2 rozporządzenia nastąpiła na mocy na mocy § 1 pkt 1 lit. b rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 3 września 2001 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 95, poz. 1043). Otrzymał on następujące brzmienie: „Wyłączeń z podstawy wymiaru składek, o których mowa w ust. 1 pkt 31 i 32, nie stosuje się do przychodów pracowników, którzy są uczestnikami programu emerytalnego prowadzonego na podstawie ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych oraz do przychodów pracowników, którzy: (1) zostali objęci po dniu 8 lipca 1998 r. ubezpieczeniem, o którym mowa w ust. 1 pkt 31, 2) zostali objęci po wejściu w życie ustawy o pracowniczych programach emerytalnych ubezpieczeniem, o którym mowa w ust. 1 pkt 32”. Była to istotna zmiana normatywna, bo wynikało z niej, że koszty pracodawcy z tytułu opłacania składek za pracowników, którzy po 1 kwietnia 1999 r. przystąpili do wcześniej zawartych lub odnowionych umów ubezpieczenia (umów grupowych), wchodziły do podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne. Ponieważ rozporządzenie to weszło w życie 22 września 2001 r., to – wbrew zasadzie *lex retro non agit* – w istotnie odmienny sposób regulowało stany prawne zaistniałe

przed tą datą. Stąd też kolejne rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 15 listopada 2001 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz.U. Nr 138, poz. 1558) skorygowało ten błąd, stanowiąc w § 1, że § 2 ust. 2 rozporządzenia w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe otrzymuje brzmienie: „Wyłączeń z podstawy wymiaru składek, o których mowa w ust. 1 pkt 31 i 32, nie stosuje się do przychodów pracowników, którzy są uczestnikami programu emerytalnego prowadzonego na podstawie ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o pracowniczych programach emerytalnych, oraz do przychodów pracowników, którzy zostali objęci po dniu 21 września 2001 r. ubezpieczeniem, o którym mowa w ust. 1 pkt 31 i 32”. Utrzymana została zatem wprowadzona wcześniej zasada, że nie wszystkie koszty opłacania składek za pracowników z tytułu umów ubezpieczenia zawartych lub odnowionych przed 1 kwietnia 1999 r. wyłączone są z podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne, bowiem decydujące znaczenie ma data przystąpienia pracownika do ubezpieczenia (objęcia ubezpieczeniem). Zmieniono jedynie datę graniczną, od której przystąpienie pracownika do umowy ubezpieczenia (objęcie go ubezpieczeniem) nie pozwalało na zastosowanie § 2 pkt 32 rozporządzenia z dnia z dnia 18 grudnia 1998 r. i ustalono ją na dzień 22 września 2001 r., dostosowując ją do daty wejścia w życie rozporządzenia zmieniającego z dnia 3 września 2001 r. W efekcie aktualne brzmienie § 2 ust. 2 tego rozporządzenia, mające zastosowanie w niniejszej sprawie, umożliwia zwolnienie z „oskładkowania” kosztów opłacania przez pracodawcę składek z tytułu zawartych lub odnowionych przed 1 kwietnia 1999 r., umów ubezpieczenia na życie na rzecz pracowników wyłącznie w stosunku do tych pracowników, którzy przystąpili do ubezpieczenia (objęci zostali ubezpieczeniem) do dnia 21 września 2001 r. W konsekwencji przyjąć należy, że data 21 września 2001 r. wynikająca z ust. 2 § 2 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r. dotyczy wyłącznie przystąpienia pracownika do grupowej umowy ubezpieczenia (objęcia ubezpieczeniem), natomiast w stosunku do samych umów ubezpieczenia istotne znaczenie ma data jej zawarcia lub odnowienia. Jeśli zawarcie umowy lub jej odnowienie nastąpiło po dniu 31 marca 1999 r., to przepis § ust. 1 pkt 32 nie ma zastosowania, bo od 1 kwietnia 1999 r. zasądza niewliczania

składki na ubezpieczenie na życie finansowanej przez pracodawcę zastrzeżony został jedynie dla programów emerytalnych, preferowanych w ten sposób przez ustawodawcę. Wyrazem tej preferencji jest także wynikające z przedstawionych wyżej nowelizacji wygaszanie nabytych przed dniem 1 kwietnia 1999 r. uprawnień do odliczania z podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne składek na ubezpieczenia na życie na rzecz pracowników wynikających z umów ubezpieczenia funkcjonujących poza systemem programów emerytalnych. Na początku zwolnienie z § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia dotyczyło wszystkich pracowników objętych umowami ubezpieczenia zawartymi lub odnowionymi przed 1 kwietnia 1999 r., niezależnie od daty przystąpienia pracownika do ubezpieczenia, od 22 września 2001 r. zwolnienie to dotyczy wyłącznie pracowników objętych ubezpieczeniem do tego dnia, a od 31 grudnia 2004 r. wyłączeń z podstawy wymiaru składek, o których mowa w ust. 1 pkt 31 i 32, nie stosuje się do przychodów pracowników uzyskanych po tej dacie, co w oznacza koniec obowiązywania tego przepisu we wskazanej dacie.

W konkluzji uznać należy, że przedstawiane w skardze istotne zagadnienie prawne w tej sprawie nie występuje, bowiem przepis § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r. nie ma do niej zastosowania z uwagi na datę zawarcia umów ubezpieczenia na życie, a nie ze względu na ich indywidualny charakter. Jedynie gwoźli wyjaśnienia Sąd Najwyższy wskazuje, że w istocie konstrukcja przepisu § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia z dnia 18 grudnia 1998 r. wskazuje, że dotyczy on w zasadzie grupowych a nie indywidualnych umów ubezpieczenia na życie. Wbrew twierdzeniom skargi stanowisko to znajduje potwierdzenie w uważnej analizie tego przepisu. Wprawdzie w pierwszej kolejności używa się w nim liczby mnogiej, mówiąc ogólnie o „umowach ubezpieczenia”, lecz warunek końcowy, że umowy ubezpieczenia muszą być tak określone, że co najmniej połowa pracowników danego pracodawcy ma możliwość zostać objętą tym ubezpieczeniem, ma sens jedynie w odniesieniu do umów grupowych. Chodzi zatem o to, aby grupowa umowa ubezpieczenia zawierała takie warunki, które umożliwiałyby objęcie nią co najmniej połowy pracowników. Innymi słowy, warunki ubezpieczenia muszą wynikać z zawartej już umowy i gwarantować możliwość przystąpienia do niej określonej liczby pracowników. Zawarta umowa indywidualna

nie zawiera żadnych gwarancji dla pozostałych pracowników. Można by mieć wątpliwości co do tego, czy pozostanie przy wykładni językowej, oddaje ducha powyższej regulacji. Z istoty tego przepisu wynika bowiem, że zwolnieniu od obowiązku odprowadzenia składki na ubezpieczenia społeczne podlegają koszty poniesione przez pracodawcę na opłacenie składek od spełniających określone warunki umów ubezpieczenia na życie na rzecz pracowników, jeśli opłacanie tych składek nie nosi charakteru udzielania indywidualnych korzyści określonym pracownikom, lecz ma charakter powszechny w tym znaczeniu, że umożliwia skorzystanie z tego przywileju co najmniej połowie zatrudnionych pracowników. Z tego punktu widzenia nie miałyby większego znaczenia forma umowy ubezpieczenia (indywidualna czy grupowa) w sytuacji, jeśli w istocie korzyść w postaci ubezpieczenia na życie objęłaby faktycznie co najmniej połowę pracowników.

Powyższe stanowisko nie podważa jednak rozstrzygnięcia Sądu drugiej instancji, bowiem decydujące znaczenie w niniejszej sprawie ma to, że sporne umowy ubezpieczenia zawarte zostały po dniu 1 kwietnia 1999 r., a więc nie dotyczy ich przepis § 2 ust. 1 pkt 32 rozporządzenia z 18 grudnia 1998 r.

Sąd Najwyższy, rozpoznając niniejszą sprawę, dostrzegł wniosek skarżącego o rozpoznanie skargi kasacyjnej na rozprawie, jednakże stwierdziwszy, że przedstawiane zagadnienie prawne w niniejszej sprawie w istocie nie występuje, nie znalazł podstaw do skierowania sprawy na rozprawę, stosownie do treści art. 398¹¹ § 1 zdanie pierwsze k.p.c., zgodnie z którym Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną na posiedzeniu niejawnym, chyba że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, a skarżący złożył w skardze kasacyjnej wniosek o jej rozpoznanie na rozprawie.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na mocy art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.